

101452

under strecket

SVENSKAR I TYSK SS-TJÄN

TIDIGT PÅ MORGONEN den 22 juni 1941 gick Hitlers jättelika armé till anfall mot Sovjetunionen. De tyska divisionerna bröt igenom de ryska försvarslinjerna och trängde fram i Baltikum, Vitryssland och Ukraina. I den tyska propagandan proklamerades fälttåget som ett korståg mot bolsjevismen. De inledande stora framgångarna fick många frivilliga från Västeuropa och Skandinavien att anmäla sig till Waffen-SS, den tyska arméns slagkraftigaste elitförband.

De utländska frivilliga lockades med att de skulle få bilda självständiga nationella divisioner under egna officerare. Man har beräknat att omkring 200 000 utlänningar tjänstgjorde i Waffen-SS. Av dem var 25 000 holländare, 8 000 belgare, 20 000 fransmän, 6 000 danskar och lika många norrmän, 1 500 finländare, 700 schweizare, 100 liechtensteinare och ett 50-tal engelsmän.

I tysk SS-tjänst deltog också omkring 200 svenskar. Flera böcker har skrivits om de danska SS-männen, den franska tidskriften *Historia* ägnade två häften åt den franska SS-kontingenten, och 1977 utgav den norske motståndsmannen Svein Blindheim en mycket värdig bok om de norska frontkämparna, "Nordmen under Hitlers fane".

NÄR DET GÄLLER de svenska SS-männen har vi gjort som strusen. Deras existens och insatser har glömts bort eller förtigits. "Få talar om dem i dag, och själva tiger de överlevande helst om sitt förflutna. Det är en komplicerad historia om traditionell tyskvänlighet, politisk fanatism, idealitet och personliga tragedier. En berättelse om vanliga människor i en vanlig tid, människor som drogs in i en sak som många förmodligen

Ett fyrtiotal svenskar, de flesta underbefäl eller volontärer som anslöt sig som frivilliga till den tyska krigsmakten under andra världskriget, tillhörde pansardivisioner inom Waffen-SS.

Lennart Westberg har i en uppsats i "Meddelanden från Armémuseum" undersökt hur värvningen gick till.

Av ALF ÅBERG

knappast förstod och efter hand ännu mindre kunde kontrollera."

Citatet är hämtat ur en intressant uppsats av Lennart Westberg i *Meddelanden från Armémuseum* 1984-1986. Det är en grundlig undersökning som bygger på otryckta källor i Sverige och Tyskland och på intervjuer med krigsdeltagare. En imponerande notapparat och dokumentbilaga till dessa forskningar förvaras nu i Westbergs stora, slutna arkiv i Krigsarkivet.

DEN 5 JULI 1941 uppvaktades utrikesminister Günther av Hitlers speciella sändebud i Stockholm, envoyén Schnurre. Han framförde en önskan från sin regering att svenska frivilliga skulle inträda i den tyska armén och slåss mot Sovjet. Günther avböjde. Schnurre framförde då en inbjudan att låta svenska officerare av utbildningsskäl delta i det tyska fälttåget. Utrikesministern hade inga politiska invändningar mot detta förslag men lovade att ta upp det i regeringen.

Den svenska försvarsstaben var av allt att döma mycket intresserad av Schnurres förslag, eftersom man härigenom kunde få information inifrån om den tyska arméns och kanske framför allt pansarvapnets organisation. Den 14 juli sände arméstaben "ett strängt förtroligt" cirkulär till ett fyrtiotal officerare och meddelade att man skulle söka utverka tillstånd för ett tiotal villiga bland dem att

tjänstgöra som observatörer och chefer för tyska frontförband i öster.

Enligt vad den senare överbefälhavaren Helge Jung berättat för mig var Axel Rappe intresserad av att bli kårchef för denna expedition. Han erbjöd Carl August Ehrensvärd att bli stabschef, men Ehrensvärd tackade nej. Efter bara några dagar avlystes aktionen, sedan Schnurre meddelat att Hitler inte ville ha en sådan svensk kår vid armén.

EFTER DETTA följde en segsliten korrespondens mellan den svenska och tyska utrikesledningen om möjligheten för enskilda svenskar att individuellt anmäla sig till tjänst i Waffen-SS. Den pågick ända till försvarsminister Sköld den 1 september till de tyska ledarnas förbittring lät meddela att endast sådana frivilliga som hade för avsikt att tjänstgöra i den finska armén skulle få utresetillstånd.

Då hade redan svenska privatpersoner engagerat sig för att rekrytera frivilliga till Tyskland. I slutet av augusti slog tidningarna larm och avslöjade en värvningsbyrå på Blasieholmstorg 9 mitt emot utrikesministerhotellet. Föreståndaren, en reservofficer, förklarade att han hade stöd av både utrikesdepartementet och försvarsstaben. En polisutredning gjordes men kunde inte ge klart besked med vilka personer officeren förhandlat på de båda myndigheterna. Mycket tyder på att han

talade sanning. Sommaren 1943 avslöjades en ny värvningsbyrå på Grev Turegatan i Stockholm. Denna byrå finansierades direkt av den tyska legationen.

De Tysklandsfrivilliga tog sig på olika vägar ut ur landet. De tyska stationsföreståndare som fanns i Haparanda hjälpte en del att ta sig över till Finland. De flesta svenska frivilliga gick av allt att döma över gränsen till Norge och anmälde sig på det rekryteringskontor som Waffen-SS upprättat för de norska frivilliga i Oslo.

Värvingarna riktade sig i första hand till svenska befäl och underbefäl. Det var ytterst få svenska officerare och reservofficerare som anslöt sig till Waffen-SS, säger Westberg. Detta är riktigt. Däremot borde han nog ha närmare analyserat varför ett fyrtiotal svenska underbefäl och volontärer under kriget avvek från sina förband för att delta i det stora kriget i öster.

Många frivilliga tillhörde olika nazistiska sammanslutningar och drog ut för att "krossa bolsjevismen". Åtskilliga av dem hade en tysk far eller mor och kände sig uppfordrade att delta i kriget. Andra var enbart äventyrslystna och upptända av den väldiga tyska propaganda som vällde in i Sverige under kriget. Andra gick ut av triviala personliga skäl, ekonomiska eller familjära. "De allra flesta frivilliga hade i olika grad högre

Den svenske frivillige i Waffen-SS Hans-Gösta Pehrsson som chef för ett pansarvagnskompani i divisionen Nordland 1944. Han flydde ur rysk krigsfångenskap sommaren 1945 och dog 1974.

utbildning än vad då gällande folkskola gav", berättar en kriminalassistent som under krigsåren tjänstgjorde som förhållare av de frivilliga vid Stockholmskriminalen.

EFTER EN SEX veckors grundutbildning sändes de frivilliga till frontförbanden i öster. De flesta kom att tjänstgöra i SS-pansardivisionerna Wiking och Nordland, som delvis bestod av skandinaviska frivilliga. Tillsammans med ett antal estlandssvenskar bildade de det Svenska kompaniet. I Ukraina och Kaukasus deltog de långt borta från Sverige i de hårdaste strider som några svenska frivilliga varit med om.

Under reträtten hamnade de i Narva, där en ny försvarslinje upprättades. Efter flera månaders strider tvangs de utlämna Estland, Lettland och Kurland till ryssarna och drog sig tillbaka till Pommern. Det är värt att notera att det var främst icke-tyska SS-förband, bland dem många skandinaver, som utkämpade den veckolånga slutstriden kring Hitlers bunker i Berlin mellan den 25 april och den 2 maj 1945.

En handfull svenskar stred i andra tyska förband. Bland dem var en svensk fänrik som vägrade att enrollera sig i Heinrich Himmlers SS utan i stället deltog i arméns tredje pansardivision, där

han i slutstriden 1945 blev chef för ett stridsvagnskompani. Det finns inte några belägg för att de svenska SS-frivilliga skulle ha deltagit i likvidationen av judar. De ingick i rena fältförband, och divisionen Nordland har aldrig varit misstänkt för delaktighet i några krigsförbrytelser.

De flesta svenskarna tjänstgjorde i de tekniskt välrustade pansartrupperna. Många av dem skötte sig bra och blev befordrade. Tre blev kompanichefer och tio plutonchefer. Flera av dem fick dekorationer för tapperhet i fält. Men kvaliteten på de frivilliga var ojämn. Under de hårda striderna i Baltikum var det en hel del som deserterade hem till Sverige. Andra bröt samman och fick tillstånd att fara tillbaka.

HUR MÅNGA av dem som stupade får vi inte veta i Westbergs uppsats och kanske går den siffran inte att fastställa. Under tjänsten i divisionen Wiking stupade ett tjugotal svenskar. Den siste av dem var den 18-åriga greven Knut Posse som blev borta i de österrikiska alperna i april 1945. Utöver dem nämner Westberg ytterligare sex svenskar som stupade i divisionen Nordland och andra förband. Åtskilliga andra blev krigsfångar. Ännu 1950 fanns det fem svenskar i sovjetisk fångenskap. Den siste svensken, furiren Ola A, kom hem 1955.

I andra västeuropeiska länder blev de SS-frivilliga efter kriget föremål för förräderiprocesser, och många dömdes till hårda fängelsestraff. I Sverige blev behandlingen av de hemkomna långt mera odramatisk. Sverige hade lätt att förlåta sina förlorade söner, säger Westberg. En del av dem kom aldrig över sina krigsupplevelser utan fick psykiska besvär för livet. Men det stora flertalet

integrerades i samhället och är i dag, berättar han, allt mellan tingsdomare, industriarbetare, läkare, journalister, TV-män, egna företagare och pensionärer.

Men försvaret glömde bort dem, och det borde man nog inte ha gjort. De som kom hem förde med sig militära erfarenheter av stort värde både från ett stort upplagt anfallskrig och av taktiskt svärbemästrade reträtter. I uppsatsen refererar Westberg anteckningar efter kaptenen Hans-Gösta Pehrsson, chef för ett pansarvagnskompani i divisionen Nordland, som har mycket intressant att berätta om ryssarnas stridstaktik under kriget i Baltikum och Pommern.

TVÅ ANDRA SS-frivilliga skrev mycket läsvärda böcker från kriget. Signaturen Viking Jerk skildrade sina minnen av slutstriderna kring Berlin i boken "Ragnarök" (1945), medan G Borg i sin bok "Det röda massanfall" (1951) sökte ge en analys av de moderna ryska anfallsmetoderna. Boken skulle med fördel ha kunnat användas i den svenska militära undervisningen men lämnades åt glömskan liksom allt det andra. Först nu nära femtio år senare har Lennart Westberg genom intervjuer och grundliga studier dragit fram fakta om människorna och motiven i detta bortglömda frivilligengagemang.

Alf Åberg

Alf Åberg är professor och f.d. krigsarkivarie.

SvD 86.09.19